

Swarttouw (Schiphol); dr. H.J. Witteveen (Wassenaar).

Aan het einde van het verslagjaar trad de heer dr. H.J. Witteveen statutair af. Prof. dr. H.W. Lambers gaf de wens te kennen terug te treden als secretaris/penningmeester en als curator van de Stichting. In kleine kring is afscheid van deze markante persoonlijkheid genomen, die van 1947 tot eind 1986 eerst als directeur en vanaf 1968 als secretaris van curatoren op inspirerende wijze leiding heeft gegeven aan het NEI.

Nieuwe curatoren zijn per 1-1-1987 de heren dr. P. Korteweg, mr. drs. A.A.Th. van Rhijn en dr. D.M.N. van Wensveen.

De heer van Wensveen vervult de functie van penningmeester vanaf 1-1-1987, deze functie heeft hij reeds eerder vervuld in de jaren 1973 tot en met 1985. De curatoren hebben prof. dr. J.H.P. Paelinck benoemd tot secretaris van curatoren.

Directorium en secretariaat

Prof. dr. L.B.M. Mennes, voorzitter van de directie; prof. dr. W.T.M. Molle, directeur; prof. dr. J.H.P. Paelinck, directeur; drs. E.H. Mulder, directeur; drs. A.A. Ruitenbergh, algemeen secretaris.

Als gevolg van de teruglopende gezondheid van de heer Mulder is – op diens verzoek – het Dagelijks Bestuur aan het einde van het verslagjaar akkoord gegaan met het terugtreden van drs. Mulder als directeur van het NEI. Met grote erkentelijkheid dient gewag te worden gemaakt van de intensieve bijdrage van de heer Mulder – als directeur Financiën – aan het gezondmaken en verstevigen van de financiële positie van de Stichting. Op voorstel van de directie is de heer Mulder benoemd tot financieel adviseur.

Algemeen

Het Instituut en de Stichting MARIN (Maritiem Research Instituut Nederland), gevestigd te Rotterdam, hebben aan het eind van het verslagjaar een intentieverklaring ondertekend tot het ontwikkelen van een hechte en permanente samenwerking tussen enerzijds de Stichting MERC (Maritiem Economisch Research Centrum) te Rotterdam en anderzijds de Stichting het Nederlands Economisch Instituut. Beide stichtingen blijken namelijk gelijk gericht te zijn op het terrein van het maritiem-economisch onderzoek. In het kader van de samenwerking zijn vanaf augustus 1986 prof. dr. W.T.M. Molle en prof. dr. J.H.P. Paelinck – op persoonlijke titel – benoemd tot adviseurs van de stichting MERC. In het begin van 1987 is een uitgewerkte samenwerkingsovereenkomst tussen

Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Verslag over het jaar 1986

Curatorium

Voorzitter: dr. J.M. Goudswaard (Wassenaar). Ondervoorzitter: mr. J.J. van der Lee (Den Haag). Secretaris/penningmeester: prof. dr. H.W. Lambers (Rotterdam). Leden: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden (Baarn); dr. J.E. Andriessen (Wassenaar); dr. J. Bartels (Wassenaar); drs.

G. van den Berg (Rotterdam); dr. W.A. van den Berg (Den Haag); drs. D. de Bruyne (Den Haag); drs. F.A. Engering (Den Haag); mr. W.G. Koppelaars (Krimpen a/d IJssel); drs. H.J. Ter Heege (Eindhoven); drs. S. Orlandini (Schiphol); dr. A. Peper, (Rotterdam); drs. J.C. Smit (Lage Vuursche); F.

MERC en NEI door beide stichtingen aanvaard en ondertekend. Zoals later in het verslag is vermeld, heeft de samenwerking op het terrein van maritiem-economisch onderzoek reeds in 1986 effectief gestalte gekregen.

Voor de periode 1 juli 1986 tot 1 juli 1987 hebben curatoren prof. dr. L.B.M. Mennes benoemd tot voorzitter van de directie.

In het verslagjaar ging drs. A. de Wit, die jarenlang als redacteur-secretaris vorm en inhoud aan ESB heeft gegeven, met pensioen. Aan het einde van het verslagjaar ontving drs. A.C.P. Verster cum laude het doctoraat in de economie aan de Erasmus Universiteit. De heer Verster is hoofd van de NEI-afdeling Sectoren en Ruimtelijke Patronen.

Eind 1986 telde het NEI 89 medewerkers (excl. directie). In 1985 bedroeg dit aantal 88.

Bijzondere activiteiten en publikaties

Evenals in voorgaande jaren heeft het NEI via artikelen, het houden van lezingen en het geven van interviews aan zijn naambekendheid gewerkt. Het NEI heeft meegewerkt aan verscheidene seminars in binnen- en buitenland.

Voortgezet is de serie „Foundations of Empirical Economic Research”, waarin in het verslagjaar 10 studies zijn verschenen.

De reeds lang bestaande samenwerking met instellingen van hoger onderwijs in Oost-Europa – met name in Polen – is in het verslagjaar voortgezet. Evenals in voorgaande jaren verbleven er in 1986 een drietal stagiaires op het Instituut. De activiteiten beperken zich niet tot het ontvangen en begeleiden van stagiaires; het actief deelnemen aan congressen en seminars alsmede publikaties over en weer, maken er eveneens deel van uit. De vermelde activiteiten geschieden in samenwerking met en met financiële steun van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de Erasmus Universiteit.

De NEI-serie „Contributions to East European Economic Research” (de z.g. groene reeks) is voortgezet.

Zoals in het vorig jaarverslag reeds is aangekondigd is het boek van prof. dr. A. Kuyvenhoven en prof. dr. L.B.M. Mennes *Guidelines for project appraisal; an introduction to the principles of financial, economic and social cost-benefit analysis for developing countries* in het jaarverslag bij de Staatsuitgeverij verschenen.

De in opdracht van het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) uitgevoerde studie geeft een beknopte inleiding tot de kosten-baten analyse en kosten-effectiviteitsanalyse voor ontwikkelingslanden.

Economisch Statistische Berichten

In het verslagjaar is ESB 50 maal verschenen, het aantal pagina's bedroeg 1287 (vorig jaar 1312). De redactie heeft vijfmaal een speciaal nummer samengesteld. De onderwerpen waren: Verkiezingen en economie; De Nederlandse economie op middellange termijn; Miljoenennota 1987; Voorspellingen, wat heb je eraan? en Kunst en economie.

Het onderzoekingswerk

Ontwikkelingslanden algemeen

Voedselhulp. Het NEI heeft een discussierapport samengesteld voor de Workshop van het Internationaal Agrarisch Centrum te Wageningen. Dit op verzoek van DGIS samengestelde rapport behandelt voedselhulp in zijn algemeenheid en is speciaal gericht op de criteria voor de keuze van een 'commodity'.

Habitat. Zoals in het vorig verslag reeds gemeld is, voert het NEI in opdracht van het Ministerie van Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer een studie uit naar de habitatsituatie in de tien concentratielanden van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. In het verslagjaar zijn de delen drie en vier van deze studie gereedgekomen. In deel drie is weergegeven een beschrijving van en voorstellen voor Nederlandse hulp in de habitatsector in Bangladesh en Noord-Yemen. Het rapport geeft als resultaat de identificatie van mogelijkheden voor Nederlandse hulp op het gebied van woningen en voorzieningen, institutionele ontwikkeling, ontwikkeling van het bedrijfsleven, stedelijke, plattelands- en regionale ontwikkeling en onderzoek. Deel vier van het NEI-onderzoek geeft aanbevelingen voor de herwaardering van de rol van habitathulp in het Nederlandse ontwikkelingsamenwerkingsbeleid.

Vraagbaak. Het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking heeft het NEI opdracht gegeven tot het ad hoc adviseren van landeneenheden i.v.m. door derden uitgevoerde projectvoorbereidingsstudies en algemene advisering over toepassing en follow-up van kosten-batenanalyses. De advisering geschiedt in samenwerking met de afdeling DST/TA van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Afrika

Burkina Faso. Het NEI heeft opdracht gekregen om de effecten van twee plattelandsontwikkelingsprojecten in Burkina Faso te evalueren. Voor het uitvoeren van deze missie heeft samenwerking plaatsgevonden tussen het NEI en DGIS, de opdrachtgever, en tussen het NEI en het Ministerie van

Landbouw en het Planbureau in Burkina Faso. De effecten van verschillende toegepaste landbouwmethoden zijn gekwalificeerd. Tevens zijn de effecten van de programma's op de regionale economie geanalyseerd.

Kenia. Samen met het Directoraat Landbouwkundig Onderzoek van het Ministerie van Landbouw van Visserij is het „Agricultural Development Cooperation” (ACD) pootgoedprogramma, in Molo, Kenia, geëvalueerd. Een rapport met aanbevelingen is ter afsluiting van deze missie aan DGIS aangeboden.

Mali. Met het doel de kwaliteit van de ontwikkelingssamenwerking te verbeteren tussen donorland en ontwikkelingsland heeft het NEI in opdracht van DGIS twee evaluatiemissies ('Office du Niger' en 'Fonds d'Intrants Agricole') uitgevoerd. Het betreft hier beide rijstprojecten in Mali. Adviezen zijn uitgebracht wat betreft de haalbaarheid van de doelstellingen van beide projecten. Ook over de omzet en structuur van beide projecten is uitvoering gerapporteerd.

Mozambique. De Commissie van de Europese Gemeenschappen heeft het NEI opdracht gegeven tot het beoordelen van de economische en financiële haalbaarheid van de bouw van een multipurpose container terminal in de haven van Beira. Op basis van de geselecteerde hoeveelheid doorvoer van Beira, met name de te verwachten toename in containerisatie in de regio Zuidelijk Afrika, bleek de voorgestelde reconstructie economisch haalbaar.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft het NEI gevraagd verslag uit te brengen over 'Technical Coordination Conference' en als adviseur van de Nederlandse delegatie op te treden.

Tanzania. Het Ministerie van Buitenlandse zaken (DGIS) heeft opdracht gegeven tot het analyseren van de resultaten behaald in door Nederland gefinancierde veeteeltprojecten in Tanzania. Dit onderzoek gebeurt in samenwerking met het Ministry of Animal Husbandry in Tanzania en het Proefstation voor de rundveehouderij te Lelystad. Het project wordt medio 1987 afgesloten met een uitgebreid rapport over de veeteeltsector en de verwachtingen omtrent de ontwikkelingsmogelijkheden van deze sector in Tanzania. In het verslagjaar is inzonderheid geadviseerd inzake het versterken van de rendabele projecten.

In opdracht van het DGIS is in het verslagjaar de Nederlandse technische hulp aan Tanzania over de periode juli 1982 – december 1985 geëvalueerd. Bovendien is de behoefte voor een verlenging van de hulp bepaald, zijn de toepasbaarheid en de prioriteiten van de voorgestelde hulpprogramma's vastgesteld en eventuele verbeteringen in het programma

aangegeven, in het licht van de beperkte financiële mogelijkheden.

Voorts is een evaluatiemissie uitgevoerd naar Mbozi Maisfarm. Het doel van deze missie – in opdracht van DGIS – was een aan te bevelen strategie voor Mbozi Maisfarm en een passend 'mediumterm action plan' te ontwerpen voor het 'Village Assistance Programme', alsmede te adviseren over een mogelijk toekomstig hulpprogramma, te financieren door Nederland.

Zambia. Het NEI heeft een evaluatie uitgevoerd inzake de technische en economische mogelijkheden om door ossen getrokken ploegen lokaal te produceren, alsmede de daarbij behorende implementatie uit te voeren. In dit DGIS-project is nauw samengewerkt met de 'Agricultural Engineering Section' te Lusaka van het Ministry of Agriculture and Water Development (MAWD). Een marktstudie met betrekking tot de door ossen getrokken ploegen en een financiële en economische analyse zijn uitgevoerd en in het kader van het lopende 'Animal Draught Programme' (ADP) dat ook mede door Nederlandse hulp wordt gesteund, is hierover gerapporteerd.

Midden- en Zuid-Amerika

Bolivia. Het doel van deze onderzoeksmissie luidde: de eerdere ten laste van de betalingsbalanssteun 1982, 1983 en 1984 gerealiseerde leveranties, de distributie en het gebruik daarvan te analyseren. Voorts heeft de opdrachtgever (DGIS) gevraagd een beoordeling te geven inzake bestedingsalternatieven op de Boliviaanse economie en samenleving (impactanalyse) onder meer ten aanzien van rentabiliteit, inkomensgenerering en -verdeling, ten aanzien van de effecten op de betalingsbalans alsmede ten aanzien van eventuele marktverstorende elementen. Bij deze missie is samengewerkt met het Ministerie van Planning en Coördinatie te Bolivia. De missie heeft geadviseerd de betalingsbalanshulp voor 1986 en 1987 te continueren.

Nicaragua. In samenwerking met het Directoraat Landbouwkundig Onderzoek te Wageningen is een evaluatie van het aardappelenproject uitgevoerd. De Nederlandse bemoeienis heeft geleid tot een sterke toename van de aardappelproductie in Nicaragua. De algemene conclusie is dat het project verdient te worden voortgezet. Aldus is gerapporteerd aan DGIS.

Peru. Dit geïntegreerde plattelandsontwikkelingsproject is partieel door DGIS uitbesteed aan het NEI. Het project loopt al enkele jaren en zal tot 1988 doorlopen. Het doel is de verbetering van de lange-termijninkomenspositie van de armere boeren in het departement Cusco, Peru. Daartoe wordt door het NEI in Cusco vooral samengewerkt met de Corporación de Desarrollo van

Cusco. Door middel van het aanleggen van irrigatie- en drainagekanalen, het introduceren van nieuwe technologische pakketten, het verstrekken van adequate landbouwinputs, het geven van krediet en voorlichting, en het trainen van boeren ook op gebieden als administratie en boekhouden, wordt getracht de boerengemeenschappen op een dusdanig niveau te brengen, dat ze, weliswaar gesteund door het project, hun eigen ontwikkeling ter hand kunnen nemen. Naast activiteiten ontwikkeld op het gebied van landbouw, veeteelt en bosbouw is het project ook actief ten behoeve van de ontwikkeling van plattelandsindustrieën.

Azië

Bangladesh. De Wereldbank en de regering van Bangladesh hebben een pre-feasibility-studie opgedragen om de locatie en afmetingen van een 'multi-purpose' brug over de rivier Jamuna te bepalen. Deze eerste fase van de studie is uitgevoerd in samenwerking met Haskoning en het Waterloopkundig Laboratorium (beide in NEDECO-verband) en het bureau Rendel, Palmer & Tritton. De volgende fase, de feasibility study, gaat medio 1987 van start.

Het NEI is gevraagd voor het maken van een feasibility study voor een technisch hulpproject dat beoogt de efficiëntie van het gasdistributie-systeem in Bangladesh te verhogen, door middel van gasmeters en betere onderhoudspraktijk van het leidingnet. Dit DGIS-project wordt in samenwerking met Gasunie/VEG-gasinstituut uitgevoerd. De begin 1987 afgesloten studie leidt tot de conclusie dat efficiëntieverbetering via beter onderhoud tot netto besparingen leidt, maar dat bemetering van gasgebruik bij huishoudens economisch niet haalbaar is.

Indonesië. Het doel van de driejarige studie 'Nationaal-Regionaal Planingsmodel Indonesië' is het ontwikkelen van een regionaal planingsmodel van Indonesië met als oogmerk de regionale verdeling van de bevolking, hulpbronnen en economisch activiteiten te analyseren en aan te geven op welke wijze een mogelijke ongelijke inkomensverdeling zou kunnen veranderen, hetzij via direct overheidsingrijpen, hetzij via beïnvloeding van de particuliere sector. De twee NEI-vertegenwoordigers in Indonesië werken nauw samen met de medewerkers van Bapenas. Ook wordt samengewerkt met het Centraal Bureau voor de Statistiek Indonesië. Dit project wordt – naar verwachting – in de zomer van 1988 afgesloten.

Het meerjarenproject 'Industrialisatie en handel' wordt uitgevoerd in opdracht van DGIS en heeft tot doel het analyseren van de industriële ontwikkeling in Indonesië. Er wordt samengewerkt met het Ministerie van Industrie in Indonesië. In het verslagjaar is een analyse uitgevoerd inzake de handel in industrieproducten en het comparatie-

voordeel van Indonesië daarin. De identificatie van exportgroeimarkten is een onderdeel van het onderzoek. Aandacht is ook besteed aan het belang van buitenlandse investeringen in de industriële sector, capaciteitsbenutting, de rol van kleinschalige industrieën en de regionale verdeling van de industriële activiteiten. De effecten van beleidsmaatregelen zijn geanalyseerd en aanbevelingen zijn gedaan wat betreft aanpassingen in het industriebeleid. In 1987 zal het project worden afgesloten.

Het doel van het DGIS-project 'Impactstudie Kleinkrediet Bank Indonesia' is het evalueren van een kredietprogramma voor kleine bedrijven op toegevoegde waarde, werkgelegenheid en investeringen. Het NEI en de Bank Indonesia hebben bij deze studie nauw samengewerkt. Op basis van de door het NEI ontwikkelde methode om incrementele effecten van krediet te bepalen, zijn schattingen gemaakt van het effect van krediet op werkgelegenheid, toegevoegde waarde en investeringen in kleine bedrijven in Indonesië per sector. Tevens is er een schatting gemaakt van het rendement van het kredietprogramma.

In opdracht van het Internationaal Agrarisch Centrum (IAC) in Wageningen is een evaluatie uitgevoerd inzake de voortgang van het project 'Advisering Pompengan Sulawesi' en is een activiteitenplanning voor de vervolgfase opgesteld.

In samenwerking met het Internationaal Agrarisch Centrum, Rijkswaterstaat en de Landbouw Universiteit Wageningen heeft het NEI een evaluatie uitgevoerd met betrekking tot de voortgang van het 'Integrated Water Resources Development Project' in West-Java. De evaluatie leidde tot een bijstelling van de planning van de tweede fase.

Pakistan. Het DGIS-project 'Werkgelegenheid, inkomen en basisbehoeften' in Pakistan streeft ernaar bij te dragen tot het vinden van een oplossing van de problemen van werkgelegenheid en werk in de georganiseerde en ongeorganiseerde sectoren in Pakistan. Het onderzoek is destijds ontwikkeld en geïmplementeerd, met als doel de tegenwoordige en toekomstige karakteristieken van het scheppen van werkgelegenheid en economische activiteiten in de ongeorganiseerde sector te bepalen.

Het project 'Begeleiding ontwikkeling performance auditing' houdt in het adviseren van DGIS en de Algemene Rekenkamer van Pakistan bij het ontwikkelen van een methodiek voor Performance Auditing en daaraan gekoppelde trainingsprogramma's. Er is bij de begeleiding op intensieve wijze samengewerkt met de uitvoerende consultant BMB te Tilburg. De methodiek is gebaseerd op gangbare en nieuw ontwikkelde methoden voor de ex-post evaluatie van projecten en programma's. Het project heeft geleid de

totstandkoming van de reeks 'Performance Audit Guidelines', bestaande uit twaalf delen, waarvan twee m.b.t. methodologie en tien m.b.t. sectorale toepassingen; voorts tot algemene en op speciale sectoren gerichte trainingscursussen voor in totaal 150 hogere ambtenaren van de Pakistaanse Rekenkamer en tot bijdragen aan seminars t.b.v. Performance Auditing.

Europa

Demografische ontwikkeling. In het verslagjaar is gereed gekomen de in opdracht van de Commissie van de Europese Gemeenschappen, Directoraat-Generaal voor Regionale Politiek, uitgevoerde Demeter-studie. Het doel van dit onderzoek is het projecteren tot 2010 van de ontwikkeling van bevolking en beroepsbevolking in 161 regio's binnen de twaalf landen van de Gemeenschap en het identificeren van de probleemgebieden, veroorzaakt door demografische ontwikkelingen waar Europese regionale politiek op moet inspelen. Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van het door het NEI ontwikkelde bevolkingsprojectiemodel voor een laag regionaal niveau. De uitkomsten van de projecties wijzen enerzijds op verschuivingen binnen Europa in de bevolkingszwaartepunten, niet in het minst doordat voor het eerst in de geschiedenis in een aantal landen sprake is van een structurele daling van de bevolking, anderzijds op een vergrijzingsproces dat zich vrijwel overal manifesteert. Voor de ontwikkeling van de beroepsbevolking lopen de lijnen grotendeels parallel. Gevolg hiervan is voor een aantal regio's een op lange termijn 'geruisloos' verdwijnen van de werkloosheid. Voor een aantal andere evenwel zal zonder beleidsmaatregelen de bestaande problematiek verergeren.

Verklaring produktieniveaus. In 1983 heeft het NEI, in opdracht van de Europese Investeringsbank (Luxemburg), drie rapporten over het project Eurolease I uitgebracht, waarin voor een achttal produktgroepen een econometrische verklaring van hun relatieve produktieniveaus in een twintigtal landen werd voorgesteld; hieruit werden verder beleidsmatige beschouwingen afgeleid. De Commissie van de Europese Gemeenschappen heeft in het verslagjaar aan het NEI gevraagd voor vier technologische hoogwaardige produkten en diensten de recente omzetontwikkeling in een aantal Europese landen, de Verenigde Staten en Japan te verklaren. Voorts was het doel van het onderzoek het bepalen van rationele strategieën om de groei van deze technologisch hoogwaardige activiteiten te stimuleren. Op basis van het toepassen van geavanceerde econometrische analysetechnieken en multicriteria-analyse, aangevuld met een uitgebreide literatuurstudie, zijn voor een biotechnologisch produkt, hoogwaardige technische keramiek, glasvezelkabels en software, de zeer

diverse variabelen getraceerd die de omzetontwikkeling van deze produkten beïnvloeden. Vervolgens is met behulp van een econometrische analyse de omzetgroei van deze produkten in de onderscheiden landen verklaard. Verder is een kosteneffectiviteitsanalyse uitgevoerd om de meest efficiënte beleidsstrategie te bepalen die de groei kan stimuleren in deze produkten. De methode kan, indien soortgelijke zeer diverse groeikarakteristieken voorhanden zijn, toegepast worden op andere produkten en diensten.

Nederland

Concurrentiepositie Nederlandse Scheepsbouw. In het begin van het verslagjaar is de vierde fase inzake de concurrentiepositie van de Nederlandse scheepsbouw gereedgekomen. Doel van het onderzoek is inzicht te verschaffen in de recente ontwikkeling van de concurrentieverhoudingen in de scheepsbouw in de bij de Association of West-European Shipbuilders (AWES) aangesloten landen en Japan, Zuid-Korea en Taiwan. Op intensieve wijze is samenwerkt met de opdrachtgever de Stichting Coördinatie Maritiem Onderzoek. Verder stelden verscheidene instanties – CBS, AWES en VN – statistische informatie ter beschikking. Binnen de AWES zijn alleen in Zweden de arbeidskosten per CGRT lager dan in Nederland. In alle Oostaziatische scheepsbouwlanden zijn deze kosten in 1983 evenwel lager. In alle onderzochte landen zijn deze kosten van 1982 op 1983 gedaald. In Nederland was deze daling wat minder dan het AWES-gemiddelde.

De scheepsbouw in 1990. De Vereniging Centrale Bond van Scheepsbouwmeesters in Nederland (CEBOSINE) heeft het NEI opdracht gegeven tot het prognosticeren van de positie van de Nederlandse scheepsbouw in 1990. Samen met de Stichting Maritiem Economisch Research Centrum (MERC) heeft het Instituut dit onderzoek uitgevoerd. Gemeten in nationale valuta toont de prognose voor Nederland – te zamen met Denemarken – een vrij gunstige concurrentiepositie binnen Europa. Buiten Europa zijn de Oostaziatische scheepsbouwlanden echter in 1990 (nog steeds) goedkoper. Wordt met de wisselkoersontwikkeling rekening gehouden, dan leidt de 'harde' gulden ertoe dat de positie van Nederland ten opzichte van alle landen verslechtert, waardoor deze ook ten opzichte van de Europese landen kwetsbaar wordt.

De Nederlandse fijnmechanische industrie. In opdracht van de Programmacommissie Economie-Technologie, waarvan het secretariaat wordt gevoerd door het Ministerie van Economische Zaken, heeft het Instituut een studie uitgevoerd naar de facetten die een rol spelen bij het penetreren op exportmarkten met technologisch hoogwaardige goederen. Dit is gebeurd aan de hand van de Nederlandse bedrijven

die fijnmechanische halffabrikaten produceren. Deze zijn naar een groot aantal ondernemings-, produkt- en marktkenmerken gekarakteriseerd. Nagegaan is waarom de ondernemingen wel of niet exporteren. Samenwerkt is met de branche-organisaties en met het Directoraat-Generaal Industrie van het Ministerie van Economische Zaken. Naast een kwalitatieve onderzoeksmethode is gebruik gemaakt van principale-componenten-analyse en een tweetal verklarende methoden, te weten: probit-analyse en lineaire regressie-analyse.

Terugwinning grondstoffen (metaal). Het Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen heeft het NEI verzocht statistische tabellen over de terugwinning van negen grondstoffen in Nederland voor de jaren 1981 t/m 1984 op te stellen. Op basis van enquêtes onder de relevante bedrijven kon voor acht van de negen metalen een belangrijk deel van de hergebruikstroom worden getraceerd. Behalve de omvang van het hergebruik is ook, waar mogelijk, het potentieel hergebruik aangegeven.

De Nederlandse bosbouw. Het doel van dit in opdracht van Staatsbosbeheer uitgevoerde onderzoek is de houtbehoefte op lange termijn van de Nederlandse industrie te ramen en de mate vast te stellen waarin door middel van Nederlandse houtproductie in deze behoefte zou kunnen worden voorzien. Bij dit onderzoek is samenwerkt met het Landbouw-Economisch Instituut. Het onderzoek heeft bestaan uit: een raming van de ontwikkeling van de prijzen van hout en een aantal vervangende materialen; het nagaan van de mate, waarin de Nederlandse industrie op basis van hout van eigen bodem zou kunnen werken; het vaststellen van de kostprijs en toekomstige rendementsverwachtingen met betrekking tot een aantal voor de Nederlandse bosbouw belangrijke houtsoorten; een schatting van de mate, waarin hout door andere materialen zal worden vervangen; een vaststelling van de invloed van mogelijke nieuwe toepassingsmogelijkheden voor hout; een raming van de toekomstige vraag naar hout. Voor de jaren 1990, 1995, 2000, 2005 en 2010 heeft een extrapolatie van het verbruik van tropisch hout, niet-tropisch loofhout en naaldhout plaatsgevonden. Dit is gebeurd voor zeven verwerkingssectoren. Deze ramingen zijn gecorrigeerd voor prijs- en substitutie-ontwikkelingen.

Reclame en alcoholverbruik. De Stichting Ether Reclame heeft het Instituut gevraagd een statistische toetsing van het verband tussen reclame voor alcoholhoudende dranken en het verbruik daarvan uit te voeren. Nadat eerst empirisch de factoren zijn vastgesteld die het verbruik van alcoholhoudende dranken beïnvloeden (met name inkomen, prijs en reclamebestedingen), zijn vervolgens de tv-, pers- en radioreclame-elasticiteiten berekend. De invloed van mutaties in de reclame-

bestedingen op het verbruik bleek gering. Daarnaast zijn schattingen gemaakt van de inkomenselasticiteit van het verbruik van alcoholhoudende dranken.

Evaluatie automatiseringsprojecten. In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en in samenwerking met het Ministerie van Financiën is in het verslagjaar begonnen met het opstellen van een handleiding voor de evaluatie van automatiseringsprojecten bij de overheid. Aan de hand van de automatisering van de ontvangkantoren van de belastingen is in het verschenen tussenrapport de evaluatiemethodiek ontwikkeld en zijn er aanbevelingen gedaan voor de toepassing daarvan, onder andere wat betreft het meten van de effecten van automatiseringsprojecten. Ook is ingegaan op de problematiek van de aspecten die niet in geld kunnen worden uitgedrukt of zelfs niet meetbaar zijn (privacybescherming, arbeidsomstandigheden, e.d.).

Langdurig werklozen, evaluatie JOB-plan. Het doel van dit evaluatieonderzoek was na te gaan in hoeverre de doelgroep van het JOB-plan, de groep langdurig werkloze jongeren, is bereikt; en in hoeverre het JOB-plan, dat het karakter heeft van een loonsubsidiemaatregel, aanleiding heeft gegeven tot concurrentievervalsing. Daarnaast diende het onderzoek informatie te geven over de ervaringen van de deelnemende jongeren. Naar schatting dertig procent van de doelgroep is bereikt. Verdringing heeft zich op vrij grote schaal voorgedaan en er zijn geen aanwijzingen dat het JOB-plan een duidelijk werkgelegenheidsverruimend effect heeft gehad. Het is onwaarschijnlijk dat er van het plan een ernstig concurrentieverstorend effect is uitgegaan. Hoewel dit niet uitvoerig is onderzocht, lijkt het JOB-plan een gunstig effect te hebben op de arbeidspositie van de deelnemende jongeren, zo is gerapporteerd aan het Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid.

De vraag naar en het aanbod van arbeid in WVC-sectoren. Het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur heeft opdracht gegeven tot het nagaan of het mogelijk en nodig is (verbeterde) informatie te verschaffen over beroepen die in de WVC-sectoren voorkomen.

In de sector 'cultuur' zijn de mogelijkheden thans bij gebrek aan gegevens vrijwel nihil en zal eerst een informatiesysteem ontwikkeld moeten worden. Hoewel ook voor de sector 'welzijn' niet alle gewenste gegevens beschikbaar zijn, zijn er voor diverse beroepsgroepen goede mogelijkheden prognoses op te stellen en is daar ook alle aanleiding toe gezien het tot heden ontbreken van goed onderbouwde prognoses. Voor delen van de sector 'volksgezondheid' zijn weliswaar reeds diverse malen prognoses opgesteld, maar de daaraan ten grondslag liggende methodieken ver-

tonen diverse gebreken en lacunes. Derhalve verdient het aanbeveling, gegeven dat er vrij veel gegevens beschikbaar zijn, ook voor deze sector prognoses op te stellen. In het rapport worden voorstellen gedaan ten aanzien van de wijzen waarop een middellange-termijnprognosemodel of modellen ontwikkeld kunnen worden.

Grootschalige elektriciteitsopwekking EPON-gebied. Het Elektriciteitsbedrijf voor Groningen en Drenthe (EGD), het Provinciaal Elektriciteitsbedrijf in Friesland (PEB), de Elektriciteits-Maatschappij IJssel Centrale (IJC), en de Provinciale Gelderse Energie-Maatschappij (PGEM), te zamen vormend de toekomstige Elektriciteits Produktiemaatschappij Oost- en Noord-Nederland (EPON) hebben opdracht gegeven tot het bepalen van de regionale werkgelegenheidseffecten van de bouw en exploitatie van nieuwe grootschalige kolen- en kernenergiecentrales. Voorts is gevraagd een verkennend onderzoek uit te voeren naar de invloed van technologische vernieuwing, verwerking van reststoffen en stroomprijs op de regionale economie, en de maatschappelijke voor- en nadelen van vestiging van nieuwe centrales in de regio te bepalen. Met het oog op gegevens over grootschalige elektriciteitsopwekking is samengewerkt met vertegenwoordigers van de opdrachtgevers.

Verbruik van energie in de gebouwde omgeving. Het doel van dit onderzoek, dat in opdracht van het Projectbureau Energie-onderzoek van het Ministerie van Economische Zaken is uitgevoerd, luidt: het inzicht verschaffen in het huidige energieverbruik van een deel van de gebouwde omgeving. Hiertoe zijn gerekend de sectoren gezinshuishoudingen, handel, horeca, reparatie gebruiksgoederen, hulpbedrijven van het vervoer, communicatiebedrijven, banken, verzekeringen, zakelijke dienstverlening, overige dienstverlening.

Baten hergebruik van afvalstoffen II. Het doel van dit aanvullende onderzoek is het verifiëren van uitkomsten en veronderstellingen met betrekking tot de vaststelling van hergebruikspotenties van een 12-tal geselecteerde afvalstoffen. Genoemde uitkomsten en veronderstellingen zijn afkomstig uit de eerder afgesloten studie 'Baten van hergebruik in Nederland; verkennend onderzoek naar ontwikkelingen in het hergebruik van een geselecteerd aantal afvalstoffen' (uitgevoerd door SIBAS). Dit NEI-onderzoek heeft plaatsgevonden in SIBAS-verband (Samenwerkende Instellingen ten behoeve van Beleids-Analytische Studies). De opdrachtgever was het Projectbureau Energie Onderzoek.

Kosten-batenganalyse bouwlokaties. De eerste fase van deze door het Ministerie van VROM opgedragen studie behelst de inventarisatie van de maatschappelijke effecten die optreden bij verschillende bouwlokaties en, indien mogelijk, het geven van kengetallen

die de omvang van de effecten weergeven. In het verslagjaar is een overzicht gemaakt van de kosten en baten die bij het vergelijken van bouwlokaties een rol spelen en waar mogelijk zijn kengetallen per effect gegeven.

Ontwikkeling prognose-instrument bouwrijzen. De Hoofdafdeling Sociaal-Economisch Onderzoek van het Ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieu heeft opdracht gegeven tot het eerste deel van een studie om te komen tot een instrument, waarbij de ontwikkeling van de bouwrijzen van nieuwbouwwoningen voor de korte termijn wordt geraamd. Uit de analyse is gebleken dat de arbeidsproductiviteit een belangrijke factor vormt bij de verklaring van het verloop van de bouwrijzen. Deze arbeidsproductiviteit kan, naar in het verleden is gebleken, in betekenende mate worden beïnvloed door de omvang van de bouwactiviteiten.

Markt voor agrarische grond. De initiatiefgroep Markerwaard BV heeft het Instituut een verkennend onderzoek opgedragen naar de ontwikkelingen op de markt voor agrarische grond die van belang zijn voor een beoordeling van de economische betekenis van de landbouwgrond die bij een eventuele inpoldering van het Markermeer als zodanig wordt bestemd. De Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders in Lelystad heeft terzake gegevens beschikbaar gesteld. Rekening houdend met een voortgaande onttrekking van grond op het oude land aan zijn agrarische bestemming in verband met landinrichtingsplannen en werken van algemeen belang is geconcludeerd dat er voldoende vraag zal zijn naar de 2.100-3.100 ha grond die in de Markerwaard bij een uitgiftetempo van 10 jaar jaarlijks beschikbaar zou komen.

Financiële rekenmodellen Volkshuisvesting. Op verzoek van het Directoraat-Generaal Volkshuisvesting heeft het NEI ondersteunende werkzaamheden verricht bij het ontwikkelen van financiële modellen voor de Volkshuisvesting. De financiële regelingen van het Ministerie van VROM staan hierbij centraal. Een deel van de inputs van deze regelingen zijn door VROM-beleid te beïnvloeden; andere, zoals de rentestand, niet. Outputvariabelen hebben betrekking op de overheidsfinanciën, maar ook op bijvoorbeeld kenmerken van de woningvoorraad en de huur.

Telematica, verkeer en vervoer en overheidsbeleid. Het Projectbureau Integrale Verkeers- en Vervoer Studies heeft opdracht gegeven tot het verrichten van een literatuurstudie naar (de omvang van) de invloed van telematica op verkeer en vervoer en de mogelijkheden tot overheidsingrijpen. Telematica biedt de mogelijkheid tot een betere logistiek en begeleiding van verkeer. Dit leidt tot een betere efficiency in het vrachtvervoer. Op de vestigingsplaats van bedrijven en huishoudens zal telematica voorshands betrekkelijk weinig invloed uitoefenen.

Door middel van telematica-instrumenten kan de overheid op verschillende terreinen invloed uitoefenen.

Evaluatie verkeersonderzoek. De Dienst Verkeerskunde van Rijkswaterstaat heeft in het verslagjaar een drietal evaluatie-onderzoekingen opgedragen. De eerste betrof een onderzoek naar de toepassing van *beleids-analytische methoden en technieken* op projectniveau. Het tweede onderzoek betreft een kritische analyse van de techniek die ten grondslag ligt aan het 'Systeem voor Prioriteitsstelling van Wegenprojecten' (MPP). Het derde onderzoek gaat over het doorlichten van de bestaande methodieken, die Rijkswaterstaat toepast bij het evalueren van wegenprojecten op drie verschillende niveaus.

Evaluatie Landelijk Model. Ten behoeve van het Landelijk Model van het nieuwe Structuurschema Verkeer en Vervoer heeft het NEI aan Rijkswaterstaat aanbevelingen gedaan omtrent de opzet van een evaluatiesysteem. Op basis van de structuur van de in- en uitvoer van het Landelijk Model wordt een analyse uitgevoerd, welke vorm van evaluatie het beste zou voldoen.

Verkeersveiligheid. Het doel van het onderzoek is het identificeren van groepen van verkeersongevallen en het vaststellen van de kenmerken van die ongevallen waarmee zij in de ongevallenregistratie zouden kunnen worden herkend. Aan de opdrachtgever, de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid, is gerapporteerd. Uit het Nationaal Plan Verkeersveiligheid is een lijst van 17 groepen van verkeersongevallen geselecteerd en aangegeven op welke kenmerken zij in de ongevallenregistratie kunnen worden herkend. Vervolgens is per groep geïdentificeerd wat de relevante kostencomponenten zijn en welke informatiebronnen voor het verzamelen van de kosten ter beschikking staan.

Regionale dimensie van Research and Technology Development (RTD). De Commissie van de Europese Gemeenschappen en het Ministerie van Economisch Zaken hebben opdracht gegeven tot het leveren van gedetailleerde gegevens m.b.t. het Nederlandse wetenschaps- en technologiebeleid, de regionale dimensie van RTD-indicatoren en de regionale dimensie van RTD-programma's en instrumenten, op grond waarvan aanbevelingen dienen te worden geformuleerd voor een communautair programma, gericht op RTD in de minder begunstigde regio's van de Gemeenschap. Het communautair programma zou zich voor Nederland vooral moeten richten op het noorden des lands. Aandacht dient uit te gaan naar adoptie van 'best technological practice'. Het programma dient aan te sluiten bij nationaal technologiebeleid en nationaal RTD-gerelateerd regionaal beleid en te worden opgenomen in bestaande netwerken.

Evaluatie kustuitbreiding Hoek van Holland en Scheveningen. In het vorige verslag is dit onderzoek al vermeld. Midden 1986 is het rapport, dat in opdracht van de Provincie Zuid-Holland is opgesteld, gereedgekomen. Het doel van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in de maatschappelijke haalbaarheid van enkele geselecteerde modellen van kustuitbreiding. Kustuitbreiding levert vooralsnog een aanzienlijk negatief saldo van in geld uit te drukken kosten en baten op. Alleen wanneer een hoog maatschappelijk gewicht wordt toegekend aan een aantal niet in geld uit te drukken effecten, kan kustuitbreiding als een aantrekkelijker resp. minder onaantrekkelijke optie worden beschouwd dan de situatie die ontstaat wanneer niet tot kustuitbreiding wordt overgegaan.

Regionaal-economische verkenning van Noord-Limburg. In samenwerking met de Afdeling Onderzoek en Statistiek gemeente Venlo en de Kamer van Koophandel en Fabrieken van Noord-Limburg heeft het Instituut de ontwikkelingsmogelijkheden van vier speerpunten onderzocht, te weten: agribusiness, bureautica, recreatie en transport. Voor de vermelde speerpunten is een aantal te nemen beleidsmaatregelen geïdentificeerd ten einde de ontwikkeling van die activiteiten te bevorderen, c.q. niet te belemmeren. Gerapporteerd is aan het Provinciaal Bestuur van Limburg.

Oost-Abtspolder als bedrijfsterein. Het doel van dit door de gemeente Rotterdam opgedragen onderzoek is het selecteren en analyseren van doelgroepen voor gerichte acquisitie. Het onderzoek is uitgevoerd in SIBAS-verband. Naast het NEI is een bijdrage geleverd door het NLR en TNO. Op grond van teamanalyse zijn de doelgroepen geselecteerd, gevolgd door een interviewronde onder bedrijven in de betreffende sectoren. In aansluiting op de internationale havenfunctie van Rotterdam zijn er goede mogelijkheden voor internationale distributiecentra. De onmiddellijke nabijheid van de luchthaven biedt nauwelijks extra voordelen. De totstandkoming van een complex van geavanceerde bedrijvigheid is vooral afhankelijk van de mogelijkheid Rotterdam te profileren als centrum van een bepaald type technologie. De voordelen van het terrein zijn niet zodanig dat het 'zichzelf verkoopt'.

Winkelcentrum 'De Koperwiek', Capelle aan den IJssel. Capelle Centraal BV heeft gevraagd een raming te maken van de omzetveranderingen die uit een uitbreiding van de Koperwiek voor dit winkelcentrum zelf, alsmede voor omliggende centra zullen resulteren. Bij dit onderzoek is het NEI-winkelmodel toegepast. Op basis hiervan zijn procentuele omzetmutaties voor dagelijkse en niet-dagelijkse artikelen in de Capelse winkelcentra en enige buiten Capelle gesitueerde centra bepaald. De berekeningen zijn uitgevoerd voor een drietal qua omvang en branchesa-

menstelling verschillende uitbreidingsvarianten.

Lopend onderzoek

Aan het einde van het verslagjaar zijn verscheidene onderzoeksprojecten, die in 1986 waren begonnen, nog niet afgerond. In dit verband kunnen worden vermeld:

- het regionaal onderzoek Goeree-Overflakkee in het bijzonder gericht op het verkennen van het ontwikkelingspotentieel;
- de ontwikkelingsmogelijkheden van de Rijnhaven in Wageningen;
- de functie van de Randstad als motor van economische vernieuwing en groei in Nederland;
- individuele huursubsidie en marginale druk;
- behoefte aan kennis op milieugebied;
- niet-technische belemmeringen bij hergebruik van afval;
- de betekenis van afvalpreventie voor milieu-, grondstoffen- en energiebeheer;
- de economische consequenties van het opleggen van additionele milieumaatregelen aan de aardolie-raffinage-sector in Rijnmond;
- dienstverlening aan ouderen.